

Talets och undertextens olika nyanser

- En undersökning av strykningar utav modalitet och uttryck för värderingar i adaptionen från tal till undertext

Av: Linnea Adolfsson

Handledare: Karin Milles
Södertöms högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp
Svenska C | VT 2020



Abstract

The different nuances of speech and subtitles

- An analysis of omissions regarding modality and expressions of valuation in the shift between speech and subtitles

By: Linnea Adolfsson

Mentor: Karin Milles

Södertörns Högskola | The institution of culture and education

Bachelor thesis

Svenska C | VT 2020

The communication regarding the new corona-virus raises questions about availability and plain language. In Sweden, approximately 1.5 million people are in need of this communication through written language due to, inter alia, hearing impairment. Although subtitles are considered one of the most read genres today, it has received little focus in Swedish linguistic research, especially when it comes to intralingual subtitles. However, the communication through subtitles is limited and can lead to information loss. In Sweden, SVT as a public service channel has special requirements to maintain good quality in subtitles but nonetheless omissions are a prerequisite. However, this must never affect the loss of important information. Modality is considered within the Systemic-Functional Linguistics as linguistic tools to create opportunities to shift communication in different degrees and directions. A similar shift in degree can occur in expressions of valuation and opinions. Therefore, modality and valuation are interesting and important to study in a well-known TV-show that communicates, informs and debates about a social-crisis like the Corona-virus. This paper examines modality and expressions of valuation in the adaption from speech to subtitles in the Swedish news-program Agenda (SVT) reporting on the Corona-virus in Sweden and the world. Through the *subtitling-shift* model created by Sahlin (2001), I examine the omissions of modality and the expressions of valuation. The results show that the communication in subtitles have a weaker emphasis of conflicting opinions, are more objectively constructed and that there is a shift in nuances.

Keywords: Subtitling, Intralingual Subtitling, Agenda, SVT, Corona-pandemic, Systemic-Functional Linguistics, Modality, Valuation, Equivalence, Availability, Information loss

Nyckelord: Undertexter, Intralingval undertext, Agenda, SVT, Corona-pandemin, Systemisk-funktionell lingvistik, modalitet, värderingar, ekvivalens, tillgänglighet, informationsbörfall

Innehållsförteckning

| | |
|--|-----------|
| 1. INLEDNING | 1 |
| 2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR | 2 |
| 3. TIDIGARE FORSKNING | 2 |
| 4. TEORETISK BAKGRUND | 5 |
| 4.1 VAD ÄR INTRALINGVAL UNDERTEXTNING? | 5 |
| 4.2 RIKTLINJER OCH NORMER VID TEXTNING | 6 |
| 4.3 KOMMUNIKATION OCH SPRÅK I TV | 7 |
| 4.4 SFG OCH MODALITET | 8 |
| 5. MATERIAL | 10 |
| 5.1 AGENDA & SVT | 11 |
| 5.2 PROGRAMÖVERSIKT | 12 |
| 6. METOD | 13 |
| 6.1 SAHLINS OPERATIONSMODELL | 13 |
| 6.2 TILLVÄGAGÅNGSÅTT | 14 |
| 7. ANALYS- OCH RESULTATREDOVISNING | 15 |
| 7.1 STRYKNINGAR AV MODALITET | 16 |
| 7.1.1 <i>Intensitet</i> | 16 |
| 7.1.2 <i>Sannolikhet</i> | 19 |
| 7.1.3 <i>Modala verb</i> | 21 |
| 7.2 STRYKNINGAR AV UTTRYCK FÖR VÄRDERINGAR | 24 |
| 7.2.1 <i>Åsiktsgivande påståenden</i> | 24 |
| 7.2.2 <i>Styrkegradering</i> | 28 |
| 7.3 RESULTATSAMMANFATTNING | 30 |
| 8. DISKUSSION | 31 |
| LITTERATURLISTA | 34 |

1. Inledning

När denna uppsats skrivs präglas världen av ett nytt coronavirus, covid-19. Hanteringen av viruset i Sverige ställer högt ansvar på den enskilde individen att följa rekommendationer från myndigheter och samtidigt kommuniceras det ständigt information i nyhetsrapporteringar och pressträffar. Detta aktualiserar frågor om klarspråk och tillgänglighet i kommunikationen.

I Sverige är ca 1,5 miljoner människor i behov av kommunikation genom skriftmediet. I svenska TV-program sker detta bland annat genom *intralingvala* undertexter vilket innebär att svenskt tal adapteras till svensk undertext. Behovet av dessa undertexter finns framförallt hos personer med olika hörselhandikapp men även hos äldre personer, personer med kognitiva svårigheter eller personer med annat förstaspråk än svenska. Målgruppen är stor och inkluderar även normalhörande personer som kan ha nytta av undertexter i till exempel bullriga miljöer eller vid dålig ljudkvalitet.

Trots att undertexter är en av de mest lästa texttyper i Sverige har genren fått lite fokus inom språkvetenskaplig forskning, särskilt när det kommer till den intralingvala undertextningen. I undertexter är både utrymme och form begränsat. Allt som kommuniceras muntligt kan inte textas vilket kan resultera i ett bortfall av information som många människor inte får ta del av. SVT har som public service-bolag särskilda krav i att upprätthålla god kvalitet i undertexter. SVT har lagkrav att texta alla förinspelade program och för direktsända program ska SVT texta 70 procent (*Radio- och TV-lagen* (2010:696) (5 kap. 12 §)). Att korta ned och ta bort ord är enligt SVT en förutsättning för att kunna uppnå bland annat riktlinjer för läsbarheten i undertexter vilket innefattar bland annat undertexternas exponeringstid i bild. Detta får dock aldrig påverka att betydelser ändras eller att viktig information tas bort (SVT 2020).

Modalitet betraktas inom den systemisk-funktionella grammatiken (SFG) som olika språkliga verktyg som skapar möjligheter att förskjuta kommunikationen i olika grader och riktningar. Modalitet skapar många språkliga nyanser och kan till exempel användas för att uttrycka talarattityd eller öka kraften i ett påstående. Betydelseförskjutning kan även studeras i relation till uttryck som kommunicerar värderingar eller åsikter. Ett vanligt sätt att uttrycka värderingar är genom *styrkegradering* där bland annat adverb blir betydelsefulla enheter. Eftersom fonetiska nyanser inte inkluderas inom undertexter är och blir skriftliga uttryck för modalitet och värderingar både intressanta och viktiga aspekter att undersöka, inte minst när det handlar om ett väletablerat TV-program som kommunicerar, informerar och debatterar kring en samhällskris som Corona-viruset.

I denna uppsats undersöks modalitet och värderingar i adaptationen från tal till undertext i delar ur ett avsnitt av nyhetsprogrammet Agendas (SVT) rapportering om coronaviruset i Sverige och i världen. Genom den *operationsmodell* för att granska undertexter som tagits fram av Sahlin (2001) undersöker jag strykningar av modalitet samt uttryck för värderingar. Är informationen som kommuniceras muntligt likvärdig med det som kommuniceras i undertexterna eller leder strykning av modalitet och uttryck för värderingar till en innehållslig och betydelsemässig förskjutning?

2. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att undersöka om informationen som kommuniceras i undertexten är likvärdig med den som kommuniceras muntligt med avseende på modalitet och värderingar. Jag granskar dels strykningar av modalitet och dels strykningar av uttryck för värderingar i adaptationen från svenskt tal till svensk undertext.

De frågor jag ställer till materialet för att besvara mitt syfte är:

- Vilka modaliteter stryks i undertexten?
- Vilka uttryck för värderingar stryks i undertexten?
- Får dessa operationer konsekvenser för den innehållsliga betydelsen och i så fall vilka?

3. Tidigare forskning

Forskning om svenska intralingvala undertexter utgör en forskningslucka inom den svenska språkvetenskapen. Det finns dock desto mer forskning som berör *interlingvala* undertexter (översättning från ett språk till ett annat) och det kan också nämnas att mer teoretiska studier om intralingvala undertexter samt handböcker i textning har producerats under 2010-talet och framåt.

Ingrid Sahlins avhandling *Tal och undertexter i textade svenska TV-program: probleminventering och förslag till en analysmodell* (2001) är ett stort arbete på 800 sidor och innefattar såväl teoretisering, metodik samt empiri av intralingvala undertexter i ett svenskt sammanhang. Sahlin definierar intralingvala undertexter utifrån ett översättningsteoretiskt samt ett grammatiskt teoretiskt perspektiv samt konstruerar en operationsmodell som kan användas vid studier av intralingvala undertexter i film och TV. Sahlins teoretiska och metodiska beskrivning avhandlas mer utförligt nedan (avsnitt 4 och 6). Den empiriska studie som avhandlingen delvis består av är en slags förundersökning där operationsmodellen

formades. Sahlin beskriver att tanken var att ”analysmodellen skulle bli så generellt tillämpbar att den kunde användas vid alla typer av enspråkig undertextning och inte bara lämpa sig för beskrivning av textningsstrategierna i de redan undersökta programmen” (Sahlin 2001, s. 278). Materialet består av olika programgenrer (nyheter, pjäser, föredrag mm.) som innehåller olika kommunikationsformer (se avsnitt 4.3) som videobandades, transkriberades och närstuderades. Undersökningen gjordes samt vidareutvecklades i flera etapper under flera år och kompletterades även med efterkontroller för att täcka in eventuella förändringar som skett över tid. Totalt motsvarade materialet ca 60 timmars sändningstid. Utifrån detta kunde sedan avvikelser mellan tal och undertexter utskiljas vilka sedan kom att utgöra en grund till den kategorisering som operationsmodellen består av. Resultatet av undersökningen är således operationsmodellen med operationskategorierna Strykning, Tillägg, Utbyte, och Omstrukturering vilket avhandlas närmre i avsnitt 6.

Laura Betnérs magisteruppsats *Strategier vid undertextning svenska till svenska ur ett jämlikhetsperspektiv* (2015) undersöker intralingvala ”undertexter för hörselskadade” till fyra svenska långfilmer genom Sahlins ovannämnda operationsmodell. Uppsatsens syfte beskrivs mot bakgrund i bland annat diskrimineringslagen som skärptes år 2015 vilket ledde till att SF bio beslutade att texta alla svenska filmer. Förslaget ledde till många negativa attityder bland producenter och biobesökare som ansåg att undertexterna var ett störande moment då dessa inte stämmer överens med det som kommuniceras muntligt. Mot detta undersöker Betnéer undertexterna för att se om det finns fog för de negativa attityderna gentemot undertexter samt professionella undertextares syn på SFs beslut och den egna verksamheten som sådan. Resultatet visar att den vanligaste strategin för undertexterna är att inte genomföra någon operation alls vilket innebär att undertexterna många gånger stämmer överens med det som sägs. Så kallade ’metaspråkliga kommentarer’ eller garderingar som ofta förekommer i talet tenderar att oftast strykas i undertexten. I förlängningen innebär detta att nyanser bleknar, till exempel att attityder eller inställningar till det som sägs går förlorat (Betnéer 2015, s. 34-35). Betnéer (Ibid, s. 36) menar att detta inte är att betrakta som en förlust eftersom målgruppen ändå inte kan göra en jämförelse mellan talet och undertexten. I intervjun med undertexterna bekräftas den negativa attityden gentemot undertexter. Det framgår också att en grundläggande princip vid adaptionen till undertext är att ”hälften ska bort” men likväl är en annan huvudprincip att ”texten ska följa talet” (Ibid, s. 36-37). Svårigheterna med undertextningen sker framförallt i talsekvenser som innehåller mycket väsentlig information där redundans blir en svårare avvägning. Betnéer drar slutsatsen att hennes undersökning visar på att icke-hörande får ta del av samma information som kommuniceras muntligt samt att det

inte finns fog att störa sig på undertexterna eftersom bortfallet av information var just det som de negativa attityderna framförallt riktades mot. Lång erfarenhet av undertextning beskrivs som kärnan till att få till god kvalitet och något som kan begränsa och förändra att undertexter anses vara ett störningsmoment (Ibid, s. 43).

Vidare har Tärnskar och Helgason (2016) undersökt hörselskadades och dövas upplevelse av film i kandidatuppsatsen *"Film med undertext" – en studie om tillgänglighet av film för döva och personer med hörselnedsättning*. Uppsatsen skrivs i ämnet medieteknik och har som mål att genom målgruppens erfarenheter och åsikter hitta strategier för ett mer tillgängligt filmskapande och berättande. Empirin bestod av en enkätundersökning där datan bland annat ligger till grund för en slags utvecklad undertextmall gjord av författarna. Informanterna ansåg bland annat att undertexter gärna får inkludera fler auditiva element som musik men också mer "semantiskt lyssnande" som till exempel kan utgöras av tonfall. Denna aspekt ledde till att symbolmarkeringar för skämt eller ironi inkluderades i undertextmallen.

Sandra Räsänens magisteravhandling *Beskrivning av auditiva element i undertexter för döva och hörselskadade* (2019) kretsar kring auditiva element och berör därav andra aspekter av intralingval undertextning än vad jag undersöker. Däremot bidrar studien med relevant information vad gäller informationsbortfall som sådant och till att bredda forskningen kring undertexter rent allmänt. Studiens syfte är delvis fokuserat på bortfallet av auditiva element och ifall döva och hörselskadade utesluts från eventuella betydelser som skapas genom de icke-verbala auditiva elementen i filmen som undersöks. Resultatet av undersökningen visar bland annat att musik och en del bakgrundsljud inte tagits med i undertexten, något som skulle kunna påverka hur stämningen uppfattas i filmen och i vissa fall vad olika personer reagerar på (Räsänen 2019, s. 40). I scener där ett annat språk än svenska talades förekom endast detta på svenska i undertexten. I relation till tidigare forskning visar studien att dessa aspekter i undertexten inte motsvarar målgruppens önskemål.

Avslutningsvis kan Ulf Norbergs artikel "Att skriva ned tal i realtid för en person eller en halv miljon – skrivtolkning och direkttextning i jämförelse" kort nämnas. Syftet är att kartlägga yrkesetiska förhållningssätt, normer och självbilder inom fälten skrivtolkning och direkttextning (simultantextning) samt att jämföra dessa. Artikeln bygger på intervjuer med verksamma skrivtolkar och direkttextare med fokus på attityder gentemot klienten, normerna för texten inom respektive fält samt dessa texters komprimeringsbehov (Norberg 2016, s. 6). Hos Norberg bekräftas dels de negativa attityder gentemot textning som bland annat lyfts hos Betnér (2015). Gällande komprimeringen visar Norbergs informantsvar även på skilda villkor mellan direkttextning och skrivtolkning gällande redundans. Att värdera och besluta kring

informations redundans beskrivs som en ”dödssynd” inom skrivtolkning, medan det är ofrånkomligt inom direkttextning (Ibid, 2016, s. 7; s. 9).

Sammanfattningsvis kan man genom forskningsöversikten se en trend eller ett riktat intresse mot undertexter inom filmindustrin.

4. Teoretisk bakgrund

4.1 Vad är intralingval undertextning?

Intralingval undertextning (intralingual subtitling, Same Language Subtitling) innebär att källspråket (den muntlig kommunikation) och målspråket (undertexten) är samma. I ett svenskt sammanhang kallas denna typ av undertextning också för *enspråkig textning* eller *svensktextning* (Sahlin 2001, s. 84; Malmberg 2013, s. 142). Intralingval undertextning är motsatsen till *interlingval* undertextning som istället innebär en översättning från det talade språket till ett annat språk i undertexten (till exempel engelskt tal-svensk undertext). Vidare finns det olika typer av svensk intralingval undertextning. *Dövtextning* och *svenska undertexter för hörselskadade* inkluderar även auditiva element i undertexten, d.v.s. ljudkällor (till exempel ”telefonen ringer”) samt färgmarkeringar i textremsan för att markera vem som pratar eller för att markera externa ljudkällor som inte är synliga i bild. *Direkttextning* (simultantextning) är en annan typ av undertext och undertextprocess som kan vara både intra- och interlingval. Den används vid direktsända program där talet adapteras till skrift i undertext vid samma tidpunkt som det sänds. Undertexter går vanligtvis att på- och avaktivera i TV-kanalernas streamingtjänster eller som undertextinställningar på DVD-filmer. Att på- och avaktivera kallas för *Closed caption (CC)*. *Open caption* är motsatsen där undertexterna istället är inbrända i tv-programmet eller filmen och således inte går att stänga av. Vidare finns även skrivtolkning som förvisso inte innebär undertext men är dock en adaption från talat språk till skrift.

Ofta placeras undertexter och textning i relation till det översättningsteoretiska fältet på grund av de många likheter mellan textning och översättning. Likväl råder det oenighet bland teoretiker kring vad som kan betraktas som och rymmas inom *översättning* eller inte, där ibland intralingvala undertexter. Sahlin (2001) ger en uttömmande översikt kring olika synsätt på relationen mellan översättning och textning för att på ett teoretiskt sätt kunna definiera och beskriva vad textning egentligen innebär och består av sett i relation till det närbesläktade översättningsfältet. Sahlins betraktar intralingval textning som en ”överföring” från ett akustiskt förmedlat budskap till ett visuellt förmedlat budskap inom samma språk (Sahlin

2001, s. 90). Överföringen är grundad i den medieväxling som sker när den muntliga kommunikationen adapteras till skrift. Medieväxlingen skapar dock ett komprimeringstvång som grundar sig i talets och skriftens olika villkor i undertextningssammanhanget, ett komprimeringstvång som i sin tur skapar ett *ekvivalensproblem*: det går inte att texta allt som sägs. Enligt Sahlins definition strävar dock innehållet i undertexten till att ge ett ”i något avseende ekvivalent” budskap (Sahlin 2001, s. 83f). Denna definition, där komprimeringstvånget kan komma att skapa ett ekvivalensproblem i form av ett informationsbortfall men som likväl bör sträva efter att vara så ekvivalent som möjligt, är således en primär utgångspunkt i denna uppsats då bortfallet som sker vid överföringen från ett medium till ett annat, från tal till skrift, fokuseras.

4.2 Riktlinjer och normer vid textning

Den ovannämnda komprimeringen av den talade kommunikationen bygger således på olika riktlinjer och normer som finns vid textningen. Komprimeringen av innehållet beror till största delen på formen. En full undertextrad består oftast av ca 37 tecken inklusive mellanslag. Som högst används två rader samtidigt då undertexten inte får ta uppmärksamhet från det visuella. För att undertexten ska hinna läsas ligger den som regel i bild i 3-6 sekunder beroende på om det är en ”enradare” eller ”tvåradare”. Vidare gäller att undertexterna ska följa grammatiska principer och stavningsregler oavsett om så inte är fallet i den muntliga kommunikationen (Malmberg 2013, s. 144). Ett undantag är talspråksvariation i form av exempelvis slang eller dialekt som är av kontextuell betydelse (Sahlin 2001, s. 205). Enligt Malmberg (2013, s. 145) stryker man som regel inte heller ”småord som ger språket nyans”.

Då tal och skrift bland annat bygger på olika språkliga substanser är det inte alla gånger lönsamt att exakt överföra tal till skrift då det lätt kan skapa förvirring och obegriplighet, menar Sahlin (2001, s. 205). I princip är det möjligt att texta allt som sägs då vi läser snabbare än vad vi talar (Ibid, s. 208). Felsägningar, darrningar på rösten, röststyrka och liknande talspråkliga drag skulle därmed vara möjligt att kommunicera även i undertext men dessa aspekter måste förstås i relation till syftet med kommunikationen. Sahlin menar att man i olika typer av nyhetssändningar kan förvänta sig att denna typen av drag stryks då de inte betraktas som väsentliga i sammanhanget (Ibid, s. 205). Till viss del styr även tempot och talmängden redigeringens omfattning. Malmberg (2013, s. 144) skriver att ”ju mer som sägs under ett visst antal sekunder, desto hårdare måste texten redigeras”. Generellt stryks ungefär en tredjedel av ”ursprungstexten”. Nyhetsprogram har dock som målsättning att ta med all information men detta påverkar istället undertextens exponeringstid (Sahlin 2001, s. 210).

Att stryka och korta ned i adaptationen till undertext ska inte vara detsamma som att utelämna information utan handlar istället om att hitta varianter som tar mindre plats, till exempel genom synonymi eller genom nominaliseringar. Det är emellertid upp till textarna att avgöra vad som anses som redundant information och inte samt att korrekturläsa texterna (Malmborg, s. 145f). Valet av strykningar som anses redundanta blir i slutändan en subjektiv avvägning. Likväl är textarnas arbete ett tidspressat sådant, inte minst när det kommer till nyheter som kan betraktas som en ”färskvare” (Heikkilä 2013, s. 156). Översättningar av olika slag för TV innebär ofta en deadline och det är inte alla gånger som en korrekturläsning hinns med, enligt Malmborg (2013, s. 147).

Nyhetsundertexter av olika slag innehar även andra regler och krav, till exempel vid eventuella faktafel som sker muntligt. Enligt Heikkilä (2013, s. 156) ”är det onödigt att felet upprepas även i undertexten” varpå det då är tillåtet att skriva det som är korrekt i undertexten. Nyhetsprogram har även större krav än film vad gäller tillgänglighet och undertexter kan därmed ge sken av en snällare ”ton”. Svordomar eller slang kan därmed tendera att tonas ned, samtidigt är detta sällan förekommande i nyhetssammanhang, men kan förekomma i exempelvis olika intervjuer (Ibid, s. 157).

4.3 Kommunikation och språk i TV

Tv-program innehåller en mångfacetterad kommunikationssituation och det är vanligt att man skiljer på olika kommunikationsformer i det som förmedlas. Sahlin menar att det finns en åtskillnad mellan envägs- och tvåvägskommunikation samt manusbundet tal respektive icke manusbundet tal (Sahlin 2001, s. 109-110; s. 284). Med manusbunden envägskommunikation menas det att tala *till* någon, en monolog som i nyhetssammanhang kan ta form av exempelvis nyhetsuppläsningar eller föredrag av olika slag. Tvåvägskommunikation är samtal eller kommunikation *med* någon, en dialog i exempelvis intervjuer, samtal eller debatter. Sahlin menar att det är fruktbart att skilja mellan dessa aspekter då kommunikationsformen påverkar ’utfallet’ i talet. Hon skriver att ”professionella mediearbetare alltid på något sätt förberett vad de skall säga” men att det kan vara svårt att avgöra exakt när talet är manusbundet eller inte då många programledare lägger till talspråkmarkörer för att ge sken av spontanitet (Ibid, s. 199). Svar på intervjufrågor eller debatter är däremot mer oförberedda, vilket således också påverkar utfallet. Jag gör även här den åtskillnad som Sahlin gör i tabellen nedan. Även om det är svårt att veta exakt när talet grundar sig i manus och inte så finns det särskilda fall som enligt Sahlin är uppenbara. Exempel från mitt material är nyhetsuppläsningar och föredrag/presentationer av statistik samt den speakertext som förekommer i inslaget, vilka är

kommunikationsformer som bekräftas av Sahlin: ”En ren nyhetsuppläsning eller en speakertext skall uppvisa fler skriftspråkliga drag” och kan därför tänkas påverka hur opererade undertexterna i förlängningen blir (Ibid, s. 200). Icke manusbundet-tal kännetecknas i viss mån av fler felsäningar, pauser, upprepningar mm. Vilket på olika sätt kan medföra fler komplexa operationer i adaptationen från tal till undertext.

| | manusbundet tal | icke manusbundet tal |
|---------|--------------------------------|------------------------------|
| dialog | pjäser | studiodebatter intervjuer |
| monolog | nyhetsuppläsningar föredrag | instruktioner intervjuer |

Figur 1: Hur olika typer av program/programinslag kan relateras till distinktionerna manusbundet/icke manus-bundet och dialog/monolog (Sahlin 2001, s. 284).

Vidare kan det nämnas något om det som man brukar beteckna som *kanal* d.v.s. genom vilken typ av kanal som kommunikationen sänds *genom*. Det kan till exempel vara en akustisk kanal (ljud) eller visuell kanal (bild). När dessa samverkar med varandra är kanalen således multimodal vilket gäller för hela mitt material. I samtalsdelen är det dock främst genom den akustiska kanalen samt undertexten som kommunikationen förmedlas. Dock förekommer andra semiotiska resurser som namnskyltar och kroppsrörelser. Att studera alla semiotiska resurser i materialet kräver dock en större analys än vad jag här kommer att göra. Det jag analyserar är således förhållandet mellan talet, undertexten och den visuella typ av skrift som ibland förekommer då den kan tänkas bära upp ett eventuell bortfall i undertext. När andra semiotiska resurser som exempelvis kroppsrörelser används för att markera till vilken deltagare en fråga riktar sig har jag även tagit hänsyn till detta.

4.4 SFG och modalitet

Den systemisk-funktionella grammatiken (SFG) eller lingvistiken (SFL) är en socialkonstruktivistisk teori och modell som tillhandahåller verktyg användbara vid olika typer av textanalys. Språk ses som betydelskapande handlingar där grammatiken har en förmåga att uttrycka men också skapa dessa betydelser. Centralt inom SFG är också sambandet mellan språkbruk och kontext där situationen formar hur språket fungerar och struktureras (Holmberg & Karlsson 2013, s. 19). SFG kan betraktas som en helhetsbaserad

språkmodell som inte bara fokuserar detaljer. I synen på grammatik inkluderas även termerna semantik och pragmatik till skillnad från mer traditionella grammatiska teorier (Ibid, s. 17).

Inom SFG delas språkets olika grenar in i *metafunktioner* utifrån hur språket fungerar och verkar. Den *ideationella* metafunktionen handlar om hur vi väljer att språkligt konstruera och porträttera våra erfarenheter av världen. Centralt är därför studiet av deltagare, processer och omständigheter eftersom beskrivningar av skeenden eller saker och tings tillstånd sker genom dessa komponenter. Det finns emellertid oändliga möjligheter och variationer att språkligt konstruera ett skeende. Dessa språkliga konstruktioner av världen har, får och bär också på betydelse sett till bland annat kontext och kommunikationens syfte. Deltagare kan till exempel konstrueras så att de osynliggörs i förhållande till den process de är kopplade till, likväl som processen kan vara av mer eller mindre abstrakt, mental eller fysisk karaktär. SFG skiljer på olika processtyper: *materiella*, *mentala*, *relationella* och *verbala*. Det är vanligt att olika typer av texter kännetecknas av att en processtyp är mer eller mindre dominerande eftersom processtyperna bär på olika funktioner i olika situationer. Faktatexter kännetecknas ofta av många relationella processer då de beskriver saker och tings tillstånd eller vad något består av medan det i berättelser ofta finns mer av mentala processer som kan knytas till inre och mer sinnliga upplevelser (Holmberg & Karlsson 2013, s. 78f).

Det bortfall som studeras i denna uppsats är bland annat det som innefattas inom termen *modalitet* så som betraktad inom SFG. Modalitet är en del utav SFGs *interpersonella metafunktion* som handlar om samspel och om hur relationer skapas mellan kommunikationens deltagare. Modalitet studeras i relation till språkhandlingar. De grundläggande språkhandlingarna inom SFG är *påstående*, *fråga*, *erbjudande* och *uppmaning*. Modalitet kan ses som olika uttryck eller *grammatiska metaforer* som förskjuter språkhandlingars betydelse på olika skalor och i olika riktningar. Modalitetstyperna inom SFG är *sannolikhet*, *vanlighet*, *förpliktelse* och *villighet*. En modifierad uppmaning kan till exempel innebära att uppmaningen förmildras, liksom att ett modifierat påstående kan framstå som mer sannolikt eller mer vanligt. Modalitet av detta slag uttrycks vanligtvis med modala verb som förskjuter språkhandlingen i grad, t.ex. vid *förpliktelse* genom ”du kan → du bör → du ska”. Modalitet kan också uttryckas genom satsadverbial på ovan nämnda skalor men kan även ge uttryck för annan slags modalitet som kallas *modal bedömning*. En sådan är till exempel *talarattityd*, d.v.s. uttryck för positiva respektive negativa attityder gentemot någonting. Vidare kan en förstärkning respektive försvagning i *intensitet* uttryckas genom en mängd satsadverbial.

En annan typ av interpersonell grammatisk metafor kallas *modalitetsmetaforer* och handlar om att uttrycka något på ett subjektiv eller objektivt sätt. Här används grammatik ur den ideationella metafunktionen i det att modalitet uttrycks genom deltagare (subjekt) och processtyper. I en *subjektiv modalitetsmetafor* inleds en sats med ett subjekt som synliggör talaren eller skribenten själv, t.ex. *jag* eller *vi*. Subjektet kombineras sedan med en process som vanligtvis är *mental* eller *verbal*, t.ex. ”jag tror”. Utfallet blir således att ett påstående exempelvis explicit synliggör vem yttrandet utgår från. *Objektiva modalitetsmetaforer* kan istället betraktas som det motsatta och utfallet blir ett osynliggörande av vem som står bakom yttrandet samt att det som sägs konstrueras som objektiv fakta. Istället för ett konkret subjekt används istället ett tomt *det* i kombination med en *relationell process* (t.ex. *är* eller *var*).

Medan modalitet studeras på satsnivå kan betydelseförskjutning även studeras på grupp- eller ordnivå genom att se till så kallad *styrkegradering* (Holmberg & Karlsson 2013, s. 189). Det innebär att värderingar i text och samtal kan uttryckas i olika styrkor genom exempelvis val av verb (process) eller genom att förstärkande och försvagande adjektiv och adverb tillfogas ord eller grupper av ord.

Det finns emellertid många möjligheter och kombinationer för att uttrycka modalitet och värderingar. Det är således inte möjligt att återge allt här. Jag hänvisar till Holmberg & Karlsson (2013) samt Holmberg, Karlsson & Nord (2019) för fler exempel eller vidare läsning om modalitet och värderingar. När modalitet och värderingar diskuteras i relation till resultatet kommer jag noggrannare och mer detaljerat precisera vilken typ av förskjutning och på vilken grad det rör sig om.

5. Material

Materialet består utav ca 30 minuter från ett avsnitt av nyhetsprogrammet Agenda (SVT). Avsnittet sändes söndagen den 15 mars 2020 kl. 21:15 och ägnas helt åt Corona-pandemin. Det undersökta materialet är hämtat från SVT-play och starttiden är vid programmets början till ca 30 minuter in i programmet (exakt tid 00:00:00 – 00:27:32). Att den undersökta tiden är mer exakt 27 minuter och 32 sekunder grundar sig i att det förekommer *interlingvala* undertexter (engelska-svenska) i ett inslag från Italien som finns med i avsnittet. Dessa sekvenser har jag helt bortsett från då det ligger utanför uppsatsens område.

Materialet var till en början tänkt att omfatta sekvenser från fler än ett avsnitt av Agenda för att på så vis få en större räckvidd i materialet och därmed kunna säga något om intralingvala undertexter i Agenda som helhet. Mitt metodval (se avsnitt 6) och framförallt kodningen av

materialet visade sig vara mer tidskrävande än vad som var tänkt. Därför blev materialet mer begränsat och mitt urval kan därmed inte ses som representativt för Agenda som helhet, utan bör snarare ses som representativt för dessa 30 minuter av detta specifika programavsnitt. Uppsatsen som sådan är inte uttömmande utan snarare en uppsats som kan ligga till grund för vidare studier.

Agenda är ett direktsänt program vilket innebär att undertexterna från början är direkttextade när programmet sänds live på TV. Direkttextning har dels har andra förutsättningar i hur de produceras och dels ser de annorlunda ut än undertexter producerade i efterhand. Undertexterna i Agenda-programmen redigeras och bearbetas dock innan de läggs ut på SVT-play, vilket gör att undertexterna i fråga liknar mer de undertexter som är producerade i efterhand även om de vid sändningstillfället såg annorlunda ut (Norberg 2016, s. 2).

5.1 Agenda & SVT

Agenda har sänts på SVT sedan 2001 och är ett direktsänt nyhetsprogram som fördjupar sig i aktuella händelser i Sverige och i världen. Från augusti 2003 sänds programmet på söndagar kl. 21.15 i SVT2. Som nämnt är Agenda ett direktsänt program vilket innebär att undertexterna är direkttextade men redigerade efter programmet sänts och innan publicering på SVT-play (Norberg 2016, s. 2). Undertexterna är så kallade Closed Caption (CC) vilket innebär att de går att på- och avaktivera i videouppspelaren på SVT-play.

Sveriges Television är ett public service-bolag som startade år 1956 och utgörs av kanalerna SVT1, SVT2, SVT24, SVT Barn, UR och Kunskapskanalen. SVT publicerar omkring 22 000 timmar tv-program per år (Malmborg 2013, s. 148). 90% av utbudet på SVT bearbetas med någon typ av undertext och när det gäller intralingvala undertexter har SVT krav att texta 100% av förinspelade program och 65% av direktsända program. År 2019 textade SVT 71 % av de direktsända programmen, vilket var en ökning med 4 procentenheter på ett år. SVT själva beskriver sitt arbete med undertexter som under utveckling då det på senare tid kommit fler verktyg för att adaptera tal till text och har ett samarbete med Hörselskadades Riksförbund (SVT 2020).

5.2 Programöversikt

I det undersökta materialet har jag lokaliserat sju moment i programmet som innehålls- och formmässigt ser olika ut (figur 2). Momenten har olika längd, kommunikationsformer (se avsnitt 4.3) och deltagare. Programledare Anders Holmberg är dock deltagare i alla sju moment.

| Moment | Beskrivning | Deltagare | Kommunikationsform | Tidpunkt | Längd |
|---------------|-------------------------------------|------------------------------------|---------------------------------------|------------------------------|-------|
| 1 | Inledning | Holmberg | Envägs, manusbundet | 00:00-01:12 | 01:12 |
| 2 | Presentation: läget i världen | Holmberg | Envägs, manusbundet | 01:13-02:18 | 01:05 |
| 3 | Inslag | Rebecca Randhawa | Speakerröst, manusbundet | 02:54-03:22 & 03:47-04:01 | 00:42 |
| 4 | Presentation: statistik (kurvor) | Holmberg | Envägs, manusbundet | 04:41- 05:46 | 01:05 |
| 5 | Samtal om sjukvården | Holmberg, Sparrelid, Rocklöv | Tvåvägs, manus+icke- manusbundet | 05:47-14:45 | 08:58 |
| 6 | Samtal | Holmberg, Tegnell, Rocklöv | Tvåvägs, manus+ icke- manusbundet | 14:46 – 22:20 | 07:34 |
| 7 | Intervju | Holmberg, Hallengren | Tvåvägs, manus + icke- manusbundet | 22:21 – 29:17 | 06:56 |
| Totalt | | | | | 27:32 |

Figur 2: Programöversikt

Tidsmässigt är moment 5, 6 och 7 de längsta programmomenten. Dessa moment är alla samtal mellan 2-3 personer. Medan alla moment har tydliga start och slutpunkter är gränsen mellan moment 5 och 6 inte lika tydlig. Uppdelningen mellan dem grundar sig i att Anders Tegnell inte är delaktig i samtalet i moment 5 utan introduceras först i moment 6. I moment 6 är på samma sätt Elda Sparrelid inte delaktig. Både Tegnell och Sparrelid syns i bild i de moment vari de inte deltar och kan sägas utgöra någon typ av åhörar-deltagare. Moment 7 är en digital intervju med socialminister Lena Hallengren. Dessa tre moment är även de tre som sker genom tvåvägskommunikation. Här förekommer även mindre manusbundet tal då det handlar om dialog mellan flera kommunikationsparter. Programledare Anders Holmberg som styr samtalen kan dock antas ha förberedda frågor i manusform.

Övriga moment (1, 2, 3 och 4) är olika typer av envägskommunikation eller monologer. Moment 1 är en inledning där Holmberg presenterar programmets agendor. Detta sker genom att Holmberg talar direkt till tittaren. Visuellt bild och skrift samspelar här med det Holmberg säger. Talet är manusbundet, har drag av skriftspråk och liknar en klassisk nyhetsuppläsning/speakertext (se 4.3). I moment 2 presenterar Holmberg hur läget ser ut i

världen vid tidpunkten för programmet. Även här är det envägskommunikation med manusbundet tal som även blandas med visuella element som grafik i form av diagram. Moment 3 består av ett inslag i programmet som bitvis innehåller delar på engelska där dessa översatts till svenska i undertexten (interlingval undertext). Eftersom interlingval undertext handlar om översättning är detta ett annat ämnesområde än mitt. Jag har därför bortsett från dessa sekvenser och enbart tagit med de delar som är intralingvala i inslaget (sekvenserna 02:54-03:22 & 03:47-04:01). Dessa intralingvala partier sker genom tal i speakertext (Rebecca Randhawa) och är manusbundet. Moment 4 är återigen en typ av presentation som liknar moment 2 där Holmberg beskriver smittspridningens kurvor i tal och visuellt.

6. Metod

6.1 Sahlins operationsmodell

Som helhet består Sahlins operationsmodell av fyra övergripande operationskategorier: Strykning, Tillägg, Utbyte och Omstrukturering (Sahlin 2001, s. 296). Den operationskategori som behandlas i denna uppsats är Strykningar. *Strykningar* innebär att en uttrycksenhet (enskilda ord, meningar, textavsnitt) utelämnas helt. I grunden innefattar den all information som stryks medan jag fokuserar enbart på enheter som uttrycker modalitet och värderingar.

Valet att enbart undersöka Strykningar grundar sig i att denna operationskategori är primär i det som kan tänkas förskjuta den innehållsliga betydelsen i det som kommuniceras. Sahlin menar även att Strykningar är den mest relevanta kategorin att studera i undersökningar med fokus på innehållsbortfall (Ibid, s. 632). I viss mån kan detta även tänkas ske genom övriga operationskategorier. Sahlin skriver att *Utbyten* kan föra med sig ”betydelsemässiga och/eller stilistiska nyanseringar” i och med att textenheter ersätts med andra (Ibid, s. 631-632).

Kategorin *Tillägg* innebär i grunden att undertexten utökas i förhållande till den muntliga kommunikationen vilket inte är undertextens syfte (Ibid, s. 339). Ofta handlar Tillägg om att textstrukturerande enheter infogas som behövs vid vissa Omstruktureringar för att bilda en komplett mening i enlighet med skriftspråkliga konventioner (Ibid, s. 341).

Omstruktureringar i sin tur handlar vare sig om ett bortfall eller tillägg av information då den i grunden innebär information som ordnats på ett annat sätt i förhållande till talet, t.ex. förändringar i fundamentalsposition eller liknande. Sahlin nämner dock att Omstruktureringar kan leda till skillnader i nyanser men Omstruktureringar innebär ofta komplexa operationer som kräver en djupare grammatisk analys än vad jag här har utrymme och som mål att göra. Valet av att enbart undersöka kategorin Strykningar grundar sig framförallt i en fråga om

begränsning och där kategorin i sig är bäst lämpad med det som är uppsatsens syfte. Alla övriga operationskategorier är dock intressanta för vidare forskning att undersöka.

Sahlins modell är emellertid djupgående grammatiskt och i och med ovannämnda begränsningar följs den inte exakt utan används snarare som en ledstång som möjliggör en kategorisering av materialet och som sedan kan förstås genom de mer teoretiska aspekter av undertextning som redogjorts för i kapitel 4. Sahlin beskriver sin modell som ”open-ended” d.v.s. att den har flera möjligheter att vidareutveckla och komplettera, speciellt vad gäller studier av just den innehållsliga delen som kan vara svår att komma åt (Ibid, s. 295). Det kan nämnas att Sahlin även gör ett utkast till en möjlig innehållsfokuserad analys av undertexters bortfall. Denna kräver dock en mer djupgående grammatisk och mer detaljerad analys än vad som här är möjligt att göra. Därför har jag valt SFG för den mer innehållsmässiga delen av analysen, vilket även går i enlighet med förslag på vidare analys som Sahlin själv nämner (Ibid, s. 631-634).

6.2 Tillvägagångsätt

Tillvägagångssättet har skett i olika etapper. Inledningsvis har jag närstuderat materialet, d.v.s. tittat på avsnittet flera gånger och med utgångspunkt i olika kanaler: ljud+undertext, bara ljud, eller bara undertext för att på så vis kunna bilda mig en uppfattning om programmet via olika perspektiv. Här kunde jag även lokalisera de olika programmomenten och dess olika kommunikationsformer enligt ovan (avsnitt 5.2).

Jag har sedan transkriberat tal och undertext i enlighet med Sahlins transkriberingsprinciper (Sahlin 2001, s. 286). Det innebär att transkriberingen av undertexterna blir ett exakt nedtecknande av det som står i undertextrutan. När det förekommer stav- eller skrivfel i undertexten har även dessa transkriberats just så. Dessa kommer markeras med [sic]. Transkriberingsprinciperna innebär också att den muntliga kommunikationen skrivs efter vanliga skriftspråkskonventioner och inte efter samtalsanalytisk transkriberingsmetod som annars är vanlig då syftet inte är att beskriva talet i sig. Eventuella pauser eller ’gränssignaler’ i den muntliga kommunikationen har markerats med skiljetecken (punkt, kommatecken, kolon, frågetecken). Andra mer prosodiska drag i de fall när de är av betydelse har kommenterats separat och finns således inte markerade i transkriberingen. Vidare har jag delat upp det transkriberade materialet för tal och undertext i motsvarande textstycken för att göra materialet överskådligt, jämförbart och presentabelt (se figur 3).

I materialet har ~~Strykningar~~ markerats enligt de ’notationer’ Sahlin själv använder med anledning i att, för egen del, främst underlätta men också möjliggöra en visuell översikt av

analysen (Ibid, s. 589). De överstrukna enheterna kommer alltså bara markera strykning av modalitet samt uttryck för värderingar även om det i många exempel förekommer andra enheter som också strukits. I exemplet nedan presenteras notationen vilken senare även kommer att användas i resultatdelen.

| | |
|------------------|---|
| | Strykning |
| Tal | HOLMBERG: "Om Sverige kommer följa den italienska utvecklingen framåt är förstås osäkert" |
| Undertext | "Om Sverige fortsätter följa den italienska utvecklingen är osäkert" |

Figur 3. Exempel på notation för operationskategorin Strykning.

Efter varje motsvarande textstycke har jag antecknat regelbundenheter, intressanta fenomen eller eventuell problematik inför den vidare analysen i relation till SFG. Då det förekommit skrift visuellt har även detta noterats i transkriberingen.

I resultatdelen nedan kommer jag enbart markera den modalitet eller det uttryck för värdering som jag lyfter fram. I avsnitt 7.1.1 kommer alltså till exempel endast Strykningar av modaliteter som uttrycker *intensitet* vara markerade, liksom i avsnitt 7.1.3 där endast strykningar av modala verb kommer vara markerade. Detta för att förenkla läsningen och för att tydliggöra det aktuella exempel eller fenomen som avhandlas då det ibland förekommer flera strykningar inom samma exempel.

7. Analys- och resultatredovisning

Inledningsvis kan det nämnas att resultatet är omfångsrikt och att allt inte är möjligt att redogöras för här. De exemplen som presenteras nedan är strykningar av modalitet och uttryck för värderingar som regelbundet återkommit i analysen av materialet. Resultatet är därmed inte en uttömmande redogörelse för alla förekommande fall. Dessa regelbundenheter har delats in i underrubriker utifrån vad för typ av modalitet och uttryck det rör sig om.

Alla exemplen som lyfts fram förekommer i olika moment av programmet. Vidare är det viktigt att lyfta att det även många gånger inte stryks modaliteter och uttryck för värdering i materialet utan att tal och undertext stämmer relativt bra överens. Så är fallet framförallt i programmomenten 1, 2, 3 och 4, d.v.s. de programmoment med manusbunden

envägskommunikation. Det går också att se dessa tendenser i övriga moment och då i framförallt programledarens intervjufrågor som kan tänkas vara förberedda i förväg och alltså från början producerade skriftligt.

På ett fåtal ställen i materialet har man även lagt till modalitet i undertexten när så inte varit fallet i den muntliga kommunikationen. Dessa operationer tillhör operationskategorin Tillägg och går således utanför mina frågeställningar men är ett intressant fenomen att undersöka närmre för vidare studier inom ämnet.

7.1 Strykningar av modalitet

7.1.1 Intensitet

Strykningar som påverkar yttrandens intensitet är den mest förekommande strykningen av modalitet i materialet och förekommer totalt 74 gånger. Det finns emellertid olika grader och funktioner inom uttryck för intensitet men handlar i grunden om att de ger yttrandet antingen mer eller mindre kraft eller att uttrycken markerar att det som sägs sker antingen i enlighet med, eller i strid med vad som är förväntat. 52 av dessa 72 strykningar av intensifierande uttryck är intensifiering i enlighet med förväntan där satsadverbial i de flesta fall skapar betydelse genom att de uttrycker att informationen som kommuniceras är på förhand given eller självklar. I majoriteten av fallen sker detta genom ordet *ju*, vilket stryks i undertexten i alla förekommande fall förutom ett. Intensitet i enlighet med förväntan uttrycks också flera gånger genom satsadverbial *förstås* samt uttrycket "*det är klart*". I det senare exemplet har man lånat in ideationell grammatik för att uttrycka modalitet.

Medan *ju* förekommer frekvent under hela materialet och av alla deltagare förekommer de andra uttrycken framförallt i moment 7 vilket är i intervjun med Lena Hallengren. Holmberg ställer i det här momentet prövande frågor till Hallengren gällande det ansträngda läget inom vården, bristen på sjukvårdsmateriel samt om vem som egentligen har ansvaret för vårdresurserna. Intervjun är inte lättsam utan är snarare en utfrågning där Holmberg vill ha tydliga svar på de frågor han ställer, något han alla gånger inte får då han omformulerar och upprepar sina frågor.

Uttrycken i Hallengrens svar fungerar som medhållsskapande markörer som intensifierar styrkan av självklarhet i det hon säger eller som något som alla vet om och kan hålla med om. Alla förekomster av dessa tre exempel på modifierande uttryck har strukits i undertexten.

| | Exempel 1: <i>ju</i> | Exempel 2: <i>förstås</i> | Exempel 3: <i>det är klart</i> |
|------------------|---|--|--|
| Tal | HALLENGREN: "Fortsatt så är ju inte den största ansträngningen egentligen på sjukvården i form utav att man har stort behov av intensivvårdsplatser" | HALLENGREN: "Vi (har) beslutat att vara en del av den upphandling som EU ska göra gemensamt och då blir det väldigt viktigt förstås att man kan upphandla gemensamt." | HALLENGREN: "att det skulle gå det tror jag men det är klart att det skulle inte vara på det sätt som vi idag ser svensk sjukvård." |
| Undertext | Fortfarande är inte den största ansträngningen att man har stort behov av intensivvårdsplatser. | Vi har beslutat att vara en del i den upphandling som EU ska göra gemensamt och då är det viktigt att göra det tillsammans. | Att det skulle gå tror jag, men inte på det sätt vi ser idag. |
| Tid | 00:23:34 | 00:24:20 | 00:22:54 |

Figur 4: Exempel på strykningar av intensifiering i enlighet med förväntan.

Ett annat liknande exempel finns i moment 5 där Elda Sparrelid samtalar om intensivvården i Stockholmsregionen och använder uttrycket "det säger ju sig självt". Detta uttryck är en slags hybrid mellan *ju* och *det är klart* i och med att *ju* används i uttrycket men att det också realiserar ideationellt genom processen *säger* vilket understryker att informationen är så självklar att den egentligen inte ens behöver nämnas.

| | Exempel 4: <i>det säger ju sig självt</i> |
|------------------|--|
| Tal | SPARRELID: "vi kan inte möta den situation som finns i Italien med 90 vårdplatser det säger ju sig självt " |
| Undertext | Vi kan inte möta den situation som finns i Italien med 90 platser. |
| Tid | 00:08:49 |

Figur 5: Exempel på strykning av intensifiering i enlighet med förväntan genom *det säger ju sig självt*.

Utan modaliteterna är innehållet i påståendena till stor del densamma i den muntliga kommunikationen som i undertexten. Däremot är det en nyanser som går förlorad i undertexten genom dessa exempel på strykningar. Både Hallengren och Sparrelid är gäster i programmet och är där för att förmedla sin expertis om det förändrade läget i vården och i Sverige. Att påstå något i enlighet med vad som är förväntat kan här sägas fylla en funktion i och med att det signalerar en slags medvetenhet eller kunskap kring det som sägs vilket i förlängningen kan tänkas bli en slags gardering i och med Holmbergs prövande frågor av just den kunskapen.

I materialet förekommer även intensifierande uttryck som istället går i strid med vad som kan tänkas vara förväntat. Dessa uttryck kan ses som en understrykning av att informationen som kommuniceras är viktig för att den kanske inte är självklar för alla. I moment 6 samtalar de båda statsepidemiologerna Joacim Rocklöv och Anders Tegnell om strategier för att minska smittspridningen. Samtalet har debattliknande drag då de har olika åsikter om hur detta ska gå till. I exemplet nedan använder (och återanvänder) de det modifierande uttrycket *faktiskt* för att understryka sina åsikter, uppmaningar och påståenden och för att visa både medhåll och mothugg med varandra.

| | Exempel 1: <i>faktiskt</i> | Exempel 2: <i>faktiskt</i> | Exempel 3: <i>faktiskt</i> |
|------------------|---|---|--|
| Tal | ROCKLÖF: "Jo men jag håller med, det är väldigt viktigt att man faktiskt stannar hemma ifall man har symptom. Det är jättejätte viktigt." | ROCKLÖF: "det var ett upprop i The Guardian som var beskrivit i morse med över 200 brittiska forskare som faktiskt protesterade mot brittiska regeringens strategier" | TEGNELL: "Men det här är inte den brittiska regeringen som säger det här, det är de brittiska forskarna, det här är faktiskt en konsensus bland de tunga forskarna i Storbritannien" |
| Undertext | Jag håller med. Det är viktigt att stanna hemma. | Det var ett upprop i The Guardian med över 200 brittiska forskare som protesterade mot brittiska regeringens strategier [sic] | Men det är inte regeringen som säger det här, det är brittiska forskare. – Det är konsensus bland forskare. |
| Tid | 00:19:10 | 00:20:29 | 00:20:39 |

Figur 6: Exempel på strykning av intensifiering i strid med förväntan genom satsadverbialet *faktiskt*

Exempel 1 är Rocklöfs respons till Holmberg som precis innan säger att det är svårt att veta vem av de båda statsepidemiologerna man ska hålla med eftersom de har olika åsikter i frågan. Strax innan det har Tegnell sagt att det viktigaste man kan göra är att stanna hemma vid symptom på smitta. Rocklöfs användande av *faktiskt* blir här en markör för medhåll med Tegnell för att signalera att de i alla fall på den punkten är överens även fast man kanske inte kan tro det. Yttrandet får därmed också en betonande effekt. I undertexten finns dock "jag håller med" med vilket också explicit signalerar medhåll. Skillnaderna eller nyansen mellan tal och undertext blir i detta exempel inte så markant, däremot försvagas eventuellt bilden av att Rocklöv och Tegnell är i förhandling om vad som är rätt eller fel strategi.

Innan yttrandet i exempel 2 har Tegnell precis uttryckt att de strategier som brittiska forskare arbetar efter är något att se upp till varpå Rocklöv faller responsen i exempel 2. Här

använder han *faktiskt* för att visa på att hans egen information strider mot det Tegnell säger och konstruerar den som den mer korrekta. Vidare i exempel 3 kan vi se Tegnell bemöta Rocklöfs argument med att återanvända *faktiskt* vilket gör att Tegnell istället lägger beslag på eller tar tillbaka att hans information är korrekt. Båda dessa modaliteter har strukits i undertexten vilket försvagar bilden av att deras påståenden strider mot varandra (som i exempel 1) och att de har två olika åsikter om vad som faktiskt är korrekt information. Rocklöfs motargument till Tegnells beröm av den brittiska strategin blir i undertexten bara ett påstående bland andra och kopplingen till det Tegnell sagt blir svag.

7.1.2 Sannolikhet

I materialet försjukts sannolikheten eller säkerheten i talarnas påståenden genom användandet av interpersonella satsadverbial eller andra närliggande uttryck vilka stryks i undertexten majoriteten av de 15 förekommande fallen. I de flesta fall förskjuter modifieringen påståendena till en lägre grad av sannolikhet i talet vilket resulterar i att påståendena i undertexten får en högre grad av sannolikhet eftersom modaliteterna där stryks. I exemplet nedan har Holmberg precis frågat Rocklöf om och i så fall när Sverige kan tänkas få en sådan situation som i Italien på grund av coronaviruset.

| Exempel 1 låg grad av sannolikhet blir hög | |
|--|--|
| Tal | "Ja, egentligen så ligger vi väl två till fyra veckor efter Italien eller nått sånt där , och det innebär att, om man gör då en modellskattningar så kommer vi nog vara uppe på en nivå där våra intensivvårdsplatser tar slut någonstans i mitten av april i den här regionen, och sen så ligger andra delar av Sverige senare." |
| Undertext | "Det ligger två till fyra veckor efter Italien. Det innebär att om man gör en modellskattningar kommer vi nog vara på en nivå där våra intensivvårdsplatser tar slut i mitten av april i den här regionen. Sen kommer andra regioner senare." |
| Tid | 00:06:35 |

Figur 7: Exempel på strykning av sannoliksmodalitet

Här förekommer fler strukna modaliteter som förminskar sannolikheten. Uttrycket *väl* signalerar att informationen inte är helt exakt likväl som att uttrycket "*nått sånt där*" som refererar till samma information gör att säkerheten minskar ytterligare. Båda dessa uttryck kan jämföras med de exempel som nämns i Holmberg & Karlsson (2019, s. 68). "Någonstans i mitten av april" i jämförelse med "i mitten av april" blir också en skillnad i precision. Påståendet uttrycker sannolikhet på ungefär medelhögnivå i talet något som inte blir fallet i

undertexten där inga av dessa modaliteter finns med och istället uttrycker relativt hög grad av sannolikhet. Modaliteten *nog* finns dock med vilket modifierar informationen i undertexten något men inte i samma utsträckning som i talet. Liknande effekter skapar uttrycken i figuren nedan.

| Exempel | 1. Förmodligen | 2. Eventuellt | 3. Kanske |
|-----------|---|---|---|
| Tal | TEGNELL: "Jag har lyssnat på britterna nu flera gånger som är förmodligen världsbäst på det här området" | ROCKLÖF: "Som leder till att man eventuellt i värsta fall måste börja, triagera" | HOLMBERG: "det kommer ju kanske då bli väldigt konkret?" |
| Undertext | Britterna som är bra på det här | Det leder till att man i värsta fall måste börja triagera | Det kan bli konkret |
| Tid | 00:20:11 | 00:07:26 | 00:27:21 |

Figur 8. Strykningar av modaliteter för sannolikhet

I det första exemplet har *förmodligen* strukits vilket ökar sannolikheten i Tegnells påstående i undertexten. I undertexten har man också bytt ut *världsbäst* till *bra* vilket gör påståendet mindre "starkt" eller mindre slagkraftigt. I och med att man valt att stryka *förmodligen* ur undertexten är bytet från *världsbäst* till *bra* möjligen en strategi för att modifiera påståendet något. Att påstå att britterna är *förmodligen världsbäst* blir då kanske mer synonymt med *bra* än vad endast *världsbäst* och *bra* är (detta diskuteras även i 7.2.2).

I det andra exemplet pratar Rocklöf om att en pressad sjukvård kan leda till triage. Detta beskrivs som ett möjligt framtida scenario som bör undvikas, vilket markeras med det attitydgivande "i värsta fall" som förekommer i både tal och undertext. Det strukna *eventuellt* fungerar dock här som en markör för att det är just ett möjligt scenario som skulle kunna bli verklighet men som likväl öppnar upp för andra möjligheter, d.v.s. att en pressad sjukvård likagärna kan klara sig utan triage. I undertexten kommuniceras dock bara ett möjligt scenario: det där triage blir verklighet samt att det bör undvikas.

Det tredje exemplet med uttrycket *kanske* är i den muntliga kommunikationen en fråga som Holmberg ställer till Hallengren. På denna fråga svarar Hallengren bekräftande, ett svar som helt strukits i undertexten. Holmbergs fråga till Hallengren har i undertexten konstruerats som ett påstående av Holmberg själv vilket istället gör honom till givare av den informationen - information som får högre grad av sannolikhet än i talet. Detta är troligtvis en strategi vid undertextningen för att komprimera informationen i frågan och svaret, men som likväl

förringar vem som står bakom informationen samt att Holmbergs fråga i talet konstrueras som mindre sannolik.

Sannolikhet kan även förskjutas genom modalitetsmetaforer, d.v.s. att subjektet görs antingen synligt eller osynligt och kombineras med en mental eller en relationell process. Därigenom kan yttrandet ge sken av mer eller mindre subjektivitet respektive objektivitet och således förskjuta sannolikhet (Holmberg & Karlsson 2013, s. 188; s. 70). I exemplen nedan förekommer flera exempel där påståenden muntligt konstruerats subjektivt men i undertexten istället konstrueras objektivt. Detta sker framförallt när gästerna eller experterna svarar och diskuterar Holmbergs frågor.

| | Exempel 1: Rocklöf | Exempel 2: Tegnell | Exempel 3: Hallengren |
|------------------|---|--|---|
| Tal | " Jag tror att det krävs mycket mer, i alla fall i min förståelse" | "Ja men jag tror , jag tror det är viktigt att man måste tänka på att de- vi kommer hålla på länge." | " Jag tror vi är många som både delar på ansvaret och som tar väldigt mycket ansvar" |
| Undertext | Det krävs mer. | Det är viktigt att man tänker på att det här kommer att hålla på länge. | Vi är många som delar på ansvaret, och som tar mycket ansvar |
| Tid | 00:16:55 | 00:19:53 | 00:28:19 |

Figur 9: Strykning av subjektiva modalitetsmetaforer som minskar sannolikheten och resulterar i objektivitet och högre sannolikhet i undertext.

Alla exemplen i figur 9 följer liknande tendenser där sannolikheten förminskas i talet genom subjektet *jag* samt den mentala processen *tror* vilket konstruerar påståendena som mer subjektiva och mindre säkra. I undertexten där detta strukits konstrueras påståendena som objektiva sanningar med mer säkerhet. Detta är tre exempel av totalt 9 förekommande fall.

7.1.3 Modala verb

Inledningsvis kan det nämnas att Strykningar av modala verb är relativt få till antalet och att de i materialet endast förskjuter språkhandlingen på modalitetsskalan *förpliktelse*. *Förpliktelse* används typiskt i så kallade *modusmetaforer*. Det innebär att förpliktelsemodalitet i påståendesatser ofta förskjuter språkhandlingen mot en uppmaning (Holmberg, Karlsson, Nord 2019, s. 106). I de flesta fall är det Tegnell som står bakom dessa uttryck och framförallt i diskussionen tillsammans med Rocklöf kring hur smittspridningen kommer utveckla sig och vad som bör göras åt den. Tegnell och Rocklöf har olika åsikter om detta och förpliktelsen förekommer i de flesta fall när ett argument från Rocklöf ska bemötas av Tegnell eller i de

delar av samtalet som handlar om Italiens smittspridning och om en sådan kan komma att utvecklas även i Sverige.

| | Exempel 1 | Exempel 2 |
|------------------|---|--|
| Tal | "vi måste komma ihåg att vi vet väldigt lite om- vi vet väldigt mycket om sjukdomen från det här viruset vid den här laget, vi vet rätt mycket vilka som drabbas, drabbas värst, och den typen av saker, men vi vet väldigt lite hur det egentligen, hur dynamiken i spridningen ser ut" | "Jag tror man måste erkänna och det gör ju de flesta experter idag vi har inte en aning." |
| Undertext | Vi vet väldigt mycket om sjukdomen vid det här laget. Vi vet vilka som drabbas värst, men väldigt lite om hur dynamiken i spridningen ser ut | Vi har inte aning [sic] |
| Tid | 00:14:56 | 00:15:39 |

Figur 10: Strykningar av förpliktelsemodalitet.

Dessa exempel förekommer nära varandra i samtalsmomentet. I exempel 1 har Tegnell precis fått frågan om han tror att Sverige kommer få samma utveckling som i Italien. Här använder Tegnell förpliktelsemodalitet i påståendet för att betona att man i denna diskussion måste ha flera saker i åtanke eftersom läget är osäkert och att det är för tidigt att kunna förutspå hur saker och ting kommer arta sig. Tidigare i samtalet har Rocklöf fått samma fråga och han anser att man borde sätta in fler åtgärder i förebyggande syfte. Tegnells ståndpunkt är en annan än Rocklöfs och i sina påståenden uppmanar han till att "komma ihåg" att det ännu är ett tidigt skede i pandemin. I detta yttrande är det emellertid flera andra saker som strukits och som inte finns med i undertexten, däribland det inledande "vi måste komma ihåg". Genom denna operation försvinner helt den förskjutning som sker i den muntliga kommunikationen och i undertexten blir Tegnells yttrande enbart ett påstående utan förpliktelse.

Strax innan exempel 2 uppmanar Holmberg Tegnell att utveckla sin ståndpunkt genom att fråga om han tycker det är fel att diskutera ett Italienskt scenario. Tegnell svarar att han tycker man måste förbereda sjukvården just för att man inte vet hur det kommer bli men att han däremot tycker det är fel att säga att "det kommer bli så" varpå han faller yttrandet i exempel 2. Här uppmanar Tegnell till genomsjkinlighet och visar samtidigt på just detta i rollen som expert och förmedlare av information och kunskap. Eftersom uppmaningen riktas till andra experter kan den även ses som en indirekt uppmaning till Rocklöf att ha denna aspekt i åtanke, vilket gör att yttrandet får ytterligare argumenterande kraft. Denna information stryks

helt i undertexten och resulterar i, likt det tidigare exemplet, att yttrandet enbart blir ett konstaterande från hans sida.

I exemplet nedan använder Rocklöf också förpliktelsemodalitet genom det modala verbet *måste*.

| Exempel 1: Hög grad av förpliktelse blir låg | |
|---|--|
| Tal | ROCKLÖF: "jag är inte säker på att alla har förstått att vi måste göra det allihopa idag" |
| Undertext | ROCKLÖF: Jag är inte säker på att alla har förstått det idag. |
| Tid | 00:17:35 |

Figur 11. Strykningar av hög förpliktelse blir låg.

Rocklöf betonar här vikten av social distansering genom att uppmana ”alla” att tänka på detta. Genom att använda hög grad av förpliktelse finns inte lika mycket utrymme för andra alternativ, vilket även är Rocklöfs främsta åsikt och kritik mot Tegnell. Eftersom förpliktelsemodaliteten stryks helt i undertexten förlorar Rocklöfs yttrande kraft (likt exemplet med Tegnell ovan) i och med att uppmaningen helt reduceras i undertexten till att endast förmedla att Rocklöf misstänker att ”många inte vet om det här”.

I intervjun med Hallengren använder Holmberg vid ett tillfälle förpliktelsemodalitet för att få svar på sin fråga om vilket mandat Socialstyrelsen har när det kommer till att bestämma om omfördelningar av vårdpersonal och materiel.

| Strykning av förpliktelsemodalitet | |
|---|--|
| Tal | HOLMBERG: "Så om vi hamnar i ett annat läge då kan Socialstyrelsen bestämma till exempel 50 sjuksköterskor behöver sättas på en buss från Dalarna till Stockholm. Har de det mandatet, menar du?" |
| Undertext | HOLMBERG: Så om vi hamnar i ett annat läge kan Socialstyrelsen bestämma att 50 sjuksköterskor sätts på en buss från Dalarna till Stockholm? Har de det mandatet, menar du?" |
| Tid | 00:26:34 |

Figur 12: Strykning av förpliktelsemodalitet

Det modala verbet *behöver* används här som för att förmedla en bild av det mandat som Hallengren menar att Socialstyrelsen har. Holmberg beskriver ett scenario där ”50 sjuksköterskor behöver sättas på en buss från Dalarna till Stockholm” och där exemplet kan tolkas som en uppmaning från Socialstyrelsens sida. Det kan också tilläggas att Holmberg säger detta med ironi i rösten vilket även märks i Hallengrens svar: ”Det blir väldigt konkret när du ställer frågan på det viset”. Att det just handlar om ett konkret exempel bland många från Holmbergs sida markeras även i talet ”till exempel” medan det är struket i undertexten. Strykningen av förpliktelsemodaliteten försvagar bilden av det Holmberg troligtvis syftar till få svar på, om Hallengren kan bekräfta att den bilden han målat upp stämmer.

Vid ett tillfälle i intervjun med Hallengren uttrycks även villighetmodalitet. Hallengren pratar om att Socialstyrelsen blir nationell inköpscentral av sjukvårdsmateriel och säger att hon ”*vill* verkligen understryka att det är väldigt viktigt, redan nu så ser ju vi att det underlättat”. All denna information har strukits i undertexten vilket resulterar i att den viktiga information som Hallengren vill informera om och ”understryka” snarare utelämnas eller överstryks.

7.2 Strykningar av uttryck för värderingar

7.2.1 Åsiktsgivande påståenden

En liknande regelbundenhet som modalitetsmetaforer är de åsiktsgivande påståenden eller de uttryck för värdering som förekommer i materialet. Yassin (2019, s. 116) gör en distinktion mellan informativa påståenden och åsiktsgivande påståenden då de öppnar upp för olika respons. Medan informativa påståenden förbereder en respons av mottagaren att antingen bekräfta, utveckla eller ifrågasätta information så öppnar åsiktsgivande påståenden för ett åsiktsutbyte.

I exemplet nedan ställer Holmberg en fråga till Rocklöf om vad han tycker om ett scenario där sjukvårdspersonal tvingas välja bort patienter som har dåliga utsikter att klara sig.

| | Fråga öppnar upp för åsiktsgivande respons |
|------------------|---|
| Tal | <p>HOLMBERG (VÄNDER SIG TILL ROCKLÖF): "Vad säger du om den, en sån situation?"</p> <p>ROCKLÖF: "Jo jag säger att man helst borde undvika den och som jag ser det så skulle man utan att sätta Sverige i karantän kunna göra lite till för att minska smittspridningen och ju tidigare man gör det desto större effekt får man så jag hoppas på att vi inte behöver sitta i den situationen."</p> |
| Undertext | <p>HOLMBERG (VÄNDER SIG TILL ROCKLÖF): Vad säger du om det?</p> <p>ROCKLÖF: Man bör helst undvika det. Utan att sätta Sverige i karantän kan man göra lite till för att minska smittspridningen. Ju tidigare man gör det desto större effekt får det. Jag hoppas att vi inte behöver sitta i den situationen.</p> |
| Tid | 00:12:22 |

Figur 13: Strykning av markör för åsikter i påståenden

Holmberg konstruerar sin fråga med den verbala processen *säger* vilket förmodligen påverkar Rocklöf att öppna sitt svar på samma sätt "jo jag säger att...". I talet är Rocklöf synlig i det han säger genom att tre gånger använda sig själv som subjekt följt av två mentala processer (ser och hoppas) och den inledande verbala *säger*. *Jag hoppas* finns kvar i undertexten. Undertexten får som nämnt en mer objektiv framtoning liknande den i figur 9. *Som jag ser det* är ytterligare en markör för åsiktsgivande och möjligen också för att sätta den åsikten i kontrast till Tegnell som Rocklöf kritiserar för att inte göra tillräckligt. Även om det på ett innehållsligt plan syns att deras åsikter går isär försvagas bilden av att Rocklöf och Tegnell har olika syn på hur minskningen av smittan ska gå till.

I detta exempel nedan blir Tegnells tidigare informativa påstående ifrågasatt av Holmberg. Tegnell menar att det är för tidigt att spekulera kring om Sverige kommer få en liknande situation som Italien. Eftersom Tegnells tidigare informativa påstående blir ifrågasatt av Holmberg som kräver en utveckling eller förklaring genom markören "menar du?" leder detta till att Tegnell utvecklar sitt svar genom att ge sina åsikter kring frågan. Det tidigare informativa påståendet blir vidare motiverat genom åsiktsgivandet.

| | Informativt påstående ifrågasätts och öppnar upp för åsiktsgivande respons |
|------------------|---|
| Tal | <p>HOLMBERG (TILL TEGNELL): "Men är det fel att ens diskutera ett italienskt scenario menar du? Ska man inte ta höjd för det?"</p> <p>TEGNELL: "Nej nej, nej, men förstå mig rätt, jag tycker absolut att man inom sjukvården ska jobba för att få så mycket resurser som det går åt det här hållet, för de -man kan hamna där men jag tycker inte att man behöver säga att det kommer att bli så. Jag tror man måste erkänna och det gör ju de flesta experter idag vi har inte en aning. Jag menar allas gissningar är möjliga, eftersom vi har för lite data att gå på för att göra något hållbart när det gäller modeller och liknande."</p> |
| Undertext | <p>HOLMBERG (TILL TEGNELL): Är det fel att diskutera ett italiensk scenario?</p> <p>TEGNELL: Nej. Man ska absolut jobba inom sjukvården för att få så mycket resurser det går. Men det är inte säkert att det blir så. Vi har inte aning [sic]. Allas gissningar är möjliga. Vi har för lite data att gå på.</p> |
| Tid | 00:15:39 |

Figur 14: Strykning av markör för åsikter i påståenden

Tegnell markerar flera gånger i den muntliga kommunikationen att det handlar om individuella åsikter genom "förstå mig rätt", "jag tycker", "jag tycker inte", "jag tror" och "jag menar", vilka alla strukits i undertexten och gör att påståendena får mer informativ karaktär. I undertexten har man också strukit Holmbergs åsiktsöppnande markering (menar du?) i sin fråga till Tegnell vilket gör att hela Tegnells påstående skulle kunna tolkas som just individuella åsikter. Tegnells och Holmbergs dialog blir således mer informativ än åsiktsgivande eftersom undertexten ger sken av att Holmberg inte frågar om åsikter utan om just information. Holmberg & Karlsson (2013 s. 188-189) skriver att uttrycket "jag tycker" betonar att det som sägs är talarens egen ståndpunkt. Att fler värderingar och åsikter kan vara giltiga. Det är detta Tegnell gör i tal men yttrandet får motsatt effekt i undertexten.

Dialogen ovan följer av den i exemplet nedan där Holmberg riktar en fråga till Rocklöf som ju har andra åsikter än Tegnell. Det är en fråga som likt den till Tegnell öppnar upp för Rocklöf att få säga det han tycker och således sätta Tegnells åsikter i kontrast. Jag har även markerat ett utbyte i det här exemplet genom fetmarkering. Holmberg säger "du och ett antal forskare skriver..." medan det i undertexten endast kommuniceras att det är Rocklöf själv som skrivit debattartikeln i fråga ("du har skrivit..."). Detta är en aspekt som kan tänkas försvaga tillförlitligheten i det som Rocklöf sen svarar.

| | Fråga öppnar upp för åsiktsgivande respons |
|-----------|---|
| Tal | <p>HOLMBERG: "Mm, Joacim Rocklöv, du och ett antal forskare skriver i en debattartikel idag och riktar kritik mot att ni tycker att för lite åtgärder har satts in för att försöka bromsa eller stoppa spridningen i Sverige. Vad är det ni tänker på då?"</p> <p>ROCKLÖF: "Ja, men aa, tillbaka till det här, det finns ju stora osäkerheter runt hur smittspridningen kommer se ut i Sverige framöver, men det vi har att gå på är ju det vi har att gå på, vi har ju inte mer information än vad vi har. Och utifrån den informationen så ser det inte bra ut och därför tycker vi då och jag att man borde försöka använda alla möjligheter att mobilisera alla i hela Sverige för att försöka hindra smittspridningen så vi bromsar det."</p> |
| Undertext | <p>HOLMBERG: Joacim Rockrund [sic], du har skrivit en debattartikel och riktar kritik mot att för lite åtgärder har satts in för att stoppa spridningen. Vad tänker ni på då?</p> <p>ROCKLÖF: Det finns stor osäkerhet kring hur smittspridningen ser ut framöver. Men det vi har att gå på är det vi har att gå på. Vi har den informationen vi har. Utifrån den information vi har ser det inte bra ut. Man borde använda alla möjligheter att mobilisera hela Sverige för att försöka bromsa smittspridningen."</p> |
| Tid | 00:16:07 |

Figur 15: Strykning av markör för åsikter i påståenden

I sitt svar markerar Rocklöv att det handlar om hans och de andra forskarnas åsikt genom "tycker vi då och jag" vilket är struket i undertexten. Likväl är markören "ni tycker" struken ur Holmbergs fråga. Måhända kan informationen om att det är just en kritisk debattartikel antyda att det i grunden handlar om åsikter som kommuniceras men undertexten förmedlar trots detta mer objektivitet än i talet. Rocklöfs svar här möts sedan av att Holmberg ifrågasätter eller ställer en följdfråga till Rocklöv, vilket sedan följs av det svar som finns återgivet i figur 9 exempel 1: "jag tror att det krävs mycket mer...", vilket även kan ses som just ett åsiktsgivande men som samtidigt markerar låg sannolikhet.

Det är emellertid en svag gräns mellan dessa uttryck för åsikter och sannolikhet i och med att "jag tror att" även skulle kunna ses som en slags övertygelse om någonting och är i viss mån synonymt med "jag tycker". Exemplet nedan visar på den kombination mellan sannolikhet å ena sidan och en åsikt å andra sidan.

| Åsiktsgivande öppnar upp för åsiktsutbyte | |
|---|--|
| Tal | <p>ROCKLÖF: ”Jag tror att vi riskerar i det här scenariot att om vi inte sätter in tillräckligt mycket åtgärder tidigt, så riskerar vi att sitta i en situation där sjukvården inte funkar och vi får sätta Sverige eller Stockholm i karantän som dom andra länderna därför det är den enda åtgärden som vi har kvar. Det är mitt sämsta scenario”.</p> <p>TEGNELL: ”Att sätta städer i karantän har man försökt i Italien och det har inte gett nån större effekt”</p> |
| Undertext | <p>ROCKLÖF: Vi riskerar om vi inte sätter in åtgärder tidigt riskerar vi en situation där sjukvården inte funkar och vi måste sätta Stockholm i karantän, för det är den enda åtgärd som finns kvar.</p> <p>TEGNELL: Karantän har man försökt i Italien, det har inte gett nån stor effekt.</p> |
| Tid | 00:21:47 |

Figur 16: Strykning av åsiktsgivande

Rocklöf markerar i detta exempel att det handlar om en åsikt vilket delvis markeras genom ”det är mitt sämsta scenario”, d.v.s. enligt Rocklöf är detta det värsta som kan hända. ”Jag tror” blir en markör för sannolikhet i att scenariot i sig inte måste resultera i karantän. Båda dessa markörer har strukits i undertexten. Rocklöfs åsikts och påstående blir i undertexten mer objektiv i och med att den konstrueras som uteslutande av andra möjligheter. Tegnellens respons är en slags värdering om hela den process Rocklöf just beskrivit, även om han inte markerar detta med att göra sig själv synlig som subjekt, ”att sätta städer i karantän”.

7.2.2 Styrkegradering

Att förmedla styrka i uttryck för värderingar kan ske genom att adverb tillfogas till adjektivets förled vilka kan ge en antingen försvagande eller förstärkande effekt (Holmberg & Karlsson 2013, s. 188). Strykningar av dessa adverb är en genomgående trend i materialet som påverkar styrkan i det som deltagarna talar om i programmet. Ovan presenterades exempel där deltagarna uttrycker värderingar och åsikter mer explicit genom att göra sig själv till subjekt i kombination med processen tycker. De värderingar som presenteras här ligger snarare i *hur* det man samtalar om tillskrivs förstärkande eller försvagande grad av egenskaper där adverbena förstärker betoningen av dess betydelse i sammanhanget. Sett till kontexten och i relation till Corona-pandemin som samtalen kretsar kring handlar dessa uttryckta värderingar ofta om åtgärder, bedömningar eller strategier som framställs som mer eller mindre viktiga

snarare än att saker och ting tillskrivs bra respektive dåliga egenskaper explicit. Många gånger handlar det om att betona vikten av någonting där adverbena blir ett betydelsefullt verktyg för att åstadkomma detta.

Strykningar av förstärkande adverb är dominerande och i majoriteten av fallen utgörs dessa strykningar av ordet *väldigt* som bestämning till adjektivet (exempel 1, figur 17). Här upprepas *väldigt* två gånger som bestämning till ”små (siffror)” och därmed betonas också detta. I och med att siffrorna beskrivs på detta sätt värderas de också som mindre giltiga men också möjligen som mindre ”bra” sett till kontexten där man diskuterar ett Italienskt scenario i Sverige i framtiden.

I exempel 2 nedan talar Rocklöv om social distansering. Här uttrycker han en positiv värdering genom att tillskriva social distansering som att vi då kommit en ”jättelång väg” framåt i att begränsa smittspridningen.

Exempel 3 har diskuterats tidigare i relation till sannolikhet där *förmodligen* strukits som delvis en sannolikhetsmarkör men också delvis en bestämning till det värderande uttrycket *världsbäst* då det försvagar det något. Som nämntes ovan har man istället valt att i undertexten uttrycka detta med *bra* vilket försvagar den positiva värderingen.

Exempel 4 är från intervjun med Hallengren där hon talar om beredskap i framtiden vilket värderas genom att hon tillskriver adjektivet *kraft* genom adverbet *otroligt*.

| Strykningar av förstärkande adverb till adjektiv | | | |
|--|--|---|----------|
| | Tal | Undertext | Tid |
| 1. | ”om du jämför med hela befolkningen så är ju det här väldigt, väldigt små siffror” | Om man jämför med hela befolkningen är det små siffror | 00:15:23 |
| 2. | ”om alla drar ner på det till hälften, då har vi kommit en jättelång väg” | Om alla drar ner det till hälften har vi kommit en lång väg | 00:17:30 |
| 3. | ”Jag har lyssnat på britterna nu flera gånger som är förmodligen världsbäst på det här området” | Britterna som är bra på det här | 00:20:11 |
| 4. | ”det här kommer bli en otroligt viktig fråga för oss att diskutera framöver” | Det blir en viktig fråga att diskutera framöver | 00:28:50 |

Figur 17: Strykningar av förstärkande adverb

Alla exemplen följer liknande tendenser där styrkegraden framförallt förändras och försvagas i undertexten i jämförelse med talet. Som nämnt är dessa exemplen endast fyra av en rad andra som förekommer och stryks. Denna förskjutning kan även sägas likna intensifiering och det som framförallt försvinner i undertexten är nyanserna.

7.3 Resultatsammanfattning

Sammanfattningsvis visar resultatet att strykningarna av både modalitet och uttryck för värdering framförallt sker i de moment som innehåller icke manusbunden tvåvägskommunikation, alltså i de samtal och intervjuer som förekommer i materialet.

Vad gäller strykningar av modalitet är de vanligaste interpersonella satsadverbial som modifierar satsers intensitet i enlighet med eller i strid med förväntan. Även uttryck där man lånat in ideationell grammatik förekommer och stryks i undertexten. Dessa strykningar påverkar framförallt nyanserna i kommunikationen. Många gånger används satsadverbial för att signalera en medvetenhet kring informationen som kommuniceras eller för att visa på att en viss information strider mot en annan. Dessa strykningar försvagar bilden av att flera perspektiv eller synsätt på samtalsämnet uttrycks.

Modaliteter som uttrycker sannolikhet stryks också flera gånger i det undersökta materialet vilket gör att undertexterna ger sken av högre grad av sannolikhet än det som kommuniceras muntligt. Undertexterna ger därav även sken av större objektivitet än i talet där modaliteterna öppnar upp för fler möjligheter i kommunikationen. Undertexterna uttrycker mer exakthet och precision i och med att modaliteterna där stryks.

Analysen av modala verb visar att de dominerande fallen är modala verb som uttrycker *förpliktelse* där dessa förskjuter påståenden mot språkhandlingen uppmaning. I och med att dessa stryks i undertexten sker inte förskjutningen i samma utsträckning och uppmaningarna blir istället mer ett konstaterande. Förpliktelsemodaliteterna och uppmaningarna fungerar även många gånger som verktyg för att understryka argument vilket resulterar i att de i undertexten förlorar sin kraft.

Resultatet i frågeställning två (avsnitt 7.2) visar att åsiktsgivande påståenden markeras med att talaren konstruerar sig själv som subjekt i kombination med en ofta mental process. I undertexten stryks dock dessa markörer för värdering och personlig åsikt vilket snarare gör att åsiktsgivande påståenden konstrueras som mer informativa och objektiva.

Analysen av värderingar genom styrkegradering visar att de dominerande fallen är förstärkande genom att adverb tillfogas adjektivets förled. Denna värdering sker mer implicit i och med att det man talar om betonas och framstår som mer eller mindre bra eller viktigt i sammanhanget. Det påverkar undertexten framförallt genom att dessa värderande betoningar styrks och därmed försvinner nyanserna.

8. Diskussion

Inledningsvis vill jag återigen nämna att uppsatsen inte strävat efter att vara en uttömmande beskrivning av strykningar av modalitet och värdering som helhet. Resultatet och uppsatsen bör snarare ses som ett första steg inom forskningen kring tal och intralingval undertexter i relation till modalitet och uttryck för värderingar. Dessutom är det ett första steg och försök i att kombinera Sahlins operationsmodell med SFG.

Undersökningen har ämnat svara på tre frågeställningar i syftet att ta reda på om undertexten kommunicerar likvärdig information sett i förhållande till talet. Med resultatredovisningen ovan har jag visat på vilka modaliteter och uttryck för värdering som stryks i undertexten. När det gäller den sista frågeställningen, om vad detta får för konsekvenser, är det svårare att dra mer säkra och precisa slutsatser än vad jag i resultatdelen kunnat presentera vilket är på en relativ ytlig nivå. Det är möjligt att en annan teoretisk grund skulle lämpa sig bättre för den frågeställningen. Holmberg och Karlsson (2013, s. 180) lyfter exempelvis *appraisal theory* för studiet av värderingar. Likväl är målgruppens eget perspektiv och uppfattning av förhållandet mellan tal och undertext viktig att ta hänsyn till. En liknande studie men som inkluderar även detta perspektiv tror jag bättre skulle besvara hur yttranden tolkas i undertexten.

Utifrån resultatet kan det dock konstateras att komprimeringstvånget skapar både ett bortfall av modalitet samt värderande uttryck i undertexten. Även om det förekommer många strykningar som inte kretsar kring modalitet är de likväl en del av det som faller inom de 50 procent som ”ska bort” i undertexter som Betnérs undersökning visar på. Mitt resultat har också visat och bekräftat att kommunikationsformen spelar roll i när strykningar av modalitet och värderande uttryck förekommer vilket är dominerande i tvåvägskommunikationen.

Resultatet kan också diskuteras utifrån begreppet *genre*. I Holmberg, Karlsson & Nord (2019, s. 162) beskrivs genre som ”ett sätt att bete sig kommunikativt, och strukturellt” samt som ett sätt att ordna ett ”kommunikativt beteende”. Att stryka och byta ut ord i adaptationen från tal är alltså en förutsättning och en struktur för undertexten som genre. Begreppet genre sätts ofta i relation till överenskommelse som bygger på att mottagaren har förväntningar om vad man kan vänta sig av en text eller av den kanal vilken kommunikationen sker genom. Här skulle jag dock vilja lyfta genreöverenskommelsen i relation till undertexter och ställa frågan: *finns det en överenskommelse?* Har målgruppen i fråga med sig denna överenskommelse som i relation till mitt resultat innebär en förståelse för eller medvetenhet kring att bland annat subjektiva åsikter istället skrivs som mer objektiva? Nordberg som forskat om skrivtolkning

visar på att det där anses vara en dödssynd att utelämna information för klienterna. Nordberg (2016, s. 9) skriver även att komprimering har varit ett ”kontroversiellt ämne inom skrivtolkning som går tillbaka till den hörselskadade gruppens kamp mot censur och förmyndarskap från samhällets sida”. Förutsättningarna är eventuellt annorlunda i skrivtolkning vad gäller formen och platsen men en aspekt värd att lyfta och undersöka vidare.

Som nämnt skriver Sahlin (2001, s. 205) att det rent praktiskt skulle vara möjligt att markera talspråkliga drag, felsägningar, upprepningar, darrningar på rösten mm. Hon ställer sig dock tveksam till om denna information är önskvärd att ha med och att man måste se till textens huvudfunktion. Därigenom är det inte förvånande att det i nyhetsprogram stryks talspråksdrag, upprepningar och dylikt. Som nämnt är dock bedömningen om väsentlig information ett val som undertextaren gör. Även om dessa talspråksdrag inte är den mest väsentligaste informationen att ha med så fyller de likväl en funktion i och med att strykningar av dem reducerar nyanser. I mitt material är till exempel flera experter och auktoriteter med som debatterar och argumenterar mot varandra med tittarna som mottagare. Att förmedla talspråksdrag kan också tänkas vara viktiga i till exempel partiledardebatter där ofta retorisk förmåga bedöms som viktig.

Modalitetsorden är ofta små ord med stor betydelse. Malmborg skriver som nämnt att man i undertexter inte stryker ”småorden som ger språket nyans”. Hon preciserar inte några exempel men mitt resultat tyder i alla fall på en riktning där detta inte stämmer alla gånger. Betnérs undersökning visar också på att undertexterna anser det svårast att stryka information när småord inte finns att stryka utan när allt som sägs är ”ungefär lika viktigt” (Betné 2015, s. 37). Betnérs undersökning visar också att nyanser försvinner från de filmer hon undersökt vilket mitt resultat bekräftar. Betné formulerar däremot inte detta som ett problem utan skriver att ”denna eventuella förlust torde för en icke-hörande tittare inte göra någon skillnad eftersom hen inte kan göra den jämförelsen.” (Ibid, s. 36). Personligen anser jag att man snarare borde sträva efter att på bästa sätt förmedla så mycket av nyanser som möjligt vilket går mer i enlighet med de lagar och policys om tillgänglighet och rätten till likvärdig information som finns. Med det sagt vill jag även lyfta det som Räsänen (2019) samt Tärnskär och Helgasons (2016) studier visar på om den bristande kvaliteten på, samt efterfrågan på fler auditiva element i undertexterna. Då dessa element efterfrågas och kan uttrycka nyanser i undertexter blir strykningarna av modalitet och uttryck för värderingar snarare att gå emot denna efterfrågan i och med att nyanser försvinner ytterligare. Strykningar må vara en förutsättning för bra undertexter, men kanske kunde speciella typer av undertexter utformas

som inkluderar mer information som skapar nyanser. Det får framtida forskning visa som förhoppningsvis även kan göra målgruppens röst mer hörd än här.

Avslutningsvis vill jag lyfta just den forskningslucka som förhållandet mellan tal och undertexter utgör och vikten av vidare forskning inom området. Jag vill lyfta att jag har i min analys noterat många andra intressanta och ibland problematiska aspekter i adaptationen från tal till undertext men som gått utanför mina frågeställningar och som därför inte lyfts här. Dessa aspekter innefattas likväl i syftet om likvärdig information. Detta handlar exempelvis om information som stryks men som i sammanhanget är relevant och viktig, om siffror, statistik, namn och annan viktigt information som är missvisande, inte överensstämmer eller helt enkelt inte är korrekta. Det finns mängder med aspekter att undersöka och kartlägga liksom det finns många ingångar och perspektiv att ha som utgångspunkt. Min studie har endast berört ämnet på ytan och som nämnt tror jag att det skulle vara givande att vidare undersöka målgruppens egen upplevelse av undertexter i relation till den talade kommunikationen. Undertexter i Sverige beskrivs ofta som av god kvalitet och jag instämmer. Källinformationen som ändå är primär finns i majoriteten av fallen med och uttrycks väl. Jag lämnar dock syftet om likvärdig information obesvarat då det är upp till målgruppen att bedöma.

Litteraturlista

Agenda (2020). (TV-program). Sveriges Television, SVT2, 15 mars.

Betnér, Laura (2015). *Strategier vid undertextning svenska till svenska ur ett jämlikhetsperspektiv*. Magisteruppsats. Institutionen för nordiska språk. Uppsala: Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:820216/FULLTEXT01.pdf>

Heikkilä, Riina (2013). Film- och nyhetsöversättning – likheter och skillnader. I: Från ett språk till ett annat – om översättning och tolkning, Språkrådet. Stockholm: Norstedts, s. 152-158.

Holmberg, Per (2019). ”Texters interpersonella grammatik”. I: *Funktionell textanalys* (red) Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas. Lund: Studentlitteratur 2019, s. 97-113.

Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin (2013). Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin, Nord, Andreas (2019). ”Funktionell grammatik och textanalys – grammatiken i verkliga livet” I: *Funktionell textanalys* (red) Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas. Lund: Studentlitteratur 2019, s. 7-18.

Malmberg, Agneta (2013). Undertextningens roll. I: Från ett språk till ett annat – Om översättning och tolkning, Språkrådet. Stockholm: Norstedts, s. 142-151

Norberg, Ulf (2016). ”Att skriva ned tal i realtid för en person eller en halv miljon – skrivtolkning och direkttextning i jämförelse”. I: *Svenskans beskrivning 34: Förhandlingar vid trettiofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning*, Lund den 22-24 oktober 2014 / ed. Gustafsson, Anna W, Holm, Lisa, Lundin, Katarina, Rahm, Henrik, Tronnier, Mechthild. Lund: Lunds universitet, 2016, s. 357-369.

Räsänen, Sandra (2019). *Beskrivning av auditiva element i undertexter för döva och hörselskadade*. Magisteravhandling, Institutionen för språk och kommunikationsstudier. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/64625>

Sahlin, Ingrid (2001). Tal och undertexter i textade svenska tv-program. Probleminventering och förslag till en analysmodell. Göteborgs universitet. Institutionen för svenska språket.

SVT. ”Så arbetar SVT med undertexter”. <https://kontakt.svt.se/guide/undertext>

Tärnskär, Filip, Helgason, Jonatan (2016). ”Film med undertext” – En studie om tillgänglighet av film för döva och personer med hörselnedsättning. Kandidatuppsats. Institutionen för teknik och estetik. Blekinge: Blekinge Tekniska Högskola. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:941010/FULLTEXT02.pdf>

Yassin, Daroon (2019). ”Elever i år 3 tycker till”, i *Funktionell textanalys*, red. Holmberg, Karlsson, Nord. Stockholm: Norstedts, s. 114-126